

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS/168/10/88

EMIGRACJA CZY "FUCHA" NA OBCZYŹNIE?

Wyjazdy zagraniczne stały się ostatnio przedmiotem ożywionych dyskusji i zaniepokojenia, groźnym - zdaniem niektórych - "drenażem mózgów" i odpływem fachowych kadr za granicę. Problem ten ze wszech miar zasługuje na uwagę, pod warunkiem jednak, że łatwe uogólnienia o powszechności (bądź wyjątkowości) dążeń emigracyjnych i ich motywach zostaną zastąpione przez rzeczowe rozeznanie sytuacji. Należy zatem przede wszystkim odpowiedzieć na pytania o: częstotliwość deklarowania chęci wyjazdu z Polski, motywy podejmowania takich decyzji oraz czynniki mające związek z deklarowaną chęcią wyjazdu.

Omawiany problem nie stanowił samodzielnego przedmiotu badań CBOS, był rozpatrywany jako jeden z elementów opisu położenia i postaw różnych grup społecznych, stąd niniejsze opracowanie ma charakter wstępny. Podstawowym źródłem zawartych w nim informacji są wyniki badania pod hasłem "Praca - stanowisko - płaca" przeprowadzonego w lutym '88 na ogólnopolskiej próbie losowej zatrudnionych w gospodarce społecznej (996 osób) z nadreprezentacją kierowników (345 osób) oraz próbie losowej naczelników (prezydentów) miast i gmin (336 osób).

1. Deklaracje gotowości wyjazdu z kraju i jej motywy

Gotowość wyjazdu za granicę (gdyby zaistniała taka możliwość) deklaruje zdecydowana większość pracowników gospodarki społecznej. Przedstawione w tabeli 1 dane świadczą jednak, że chęć emigracji (wyjazdu na stałe) wyraża mniejszość (7,8%). Wyraźnie natomiast preferowane są wyjazdy na kilka miesięcy (40,4%) i kilka lat (33,4%). Podobnie jest wśród inteligencji¹, inaczej w przypadku kadr kierowniczych.

W porównaniu z ogółem pracowników gospodarki społecznej kadra kierownicza przedsiębiorstw znacznie rzadziej wyraża chęć wyjazdu na kilka lat, nieco częściej zaś odrzuca myśl o wyjeździe

¹ Badanie pilotażowe pod hasłem "Środowiska inteligenckie o społeczeństwie i sobie" zrealizowane w terminie od 20 sierpnia do 15 września 1987 r. na próbie liczącej 298 osób.

Tabela 1

Deklaracja gotowości wyjazdu i jego charakter	Pracownicy gospodarki uspołecznionej	Kadra kierownicza		Inteligencja
		gospodarki uspołecznionej	administracji państwowej	
Wyjechał(a)bym:				
- na stałe	7,8	6,1	0,3	7,7
- na kilka lat	33,4	21,0	8,6	23,2
- na kilka miesięcy	40,4	41,0	50,5	45,3
Nie wyjechał(a)bym	13,1	19,8	35,4	17,1
Mogę wyjechać, kiedy potrzebuje	1,7	2,6	4,5	3,4
Trudno powiedzieć	3,0	1,5	1,2	2,7

na stałe. Z kolei kadra kierownicza administracji państwowej byłaby skłonna wyjechać za granicę na ogół tylko na kilka miesięcy (50,5%). Relatywnie mało popularna jest w tej grupie zarówno myśl o wyjazdach długoterminowych (8,6%), jak i na stałe (0,3%). Ponad 1/3 nie wyjechałaby, nawet gdyby miała taką możliwość.

Częstość deklarowania gotowości wyjazdu za granicę i jego charakter zależy nie tylko od stanowiska, ale również od wieku respondentów. Wyjazdem na stałe zainteresowani są przede wszystkim ludzie młodzi, do 25 roku życia, a więc znajdujący się na początku drogi zawodowej. W porównaniu z pracownikami w wieku 26-50 lat dwa razy częściej deklarują oni chęć emigracji.

Tendencję tę potwierdzają wyniki badania przeprowadzonego w kwietniu '88 wśród młodzieży²: 14,7% tegorocznych abiturientów chce wyjechać z Polski na stałe, 55% - na krótko, zarobić i wrócić, 23,2% - tylko w celach turystycznych. Deklaracje gotowości wyjazdu za granicę uczniów poszczególnych typów szkół prezentuje tabela 3.

² Reprezentatywna próba uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących oraz techników, liceów i zasadniczych szkół zawodowych (1292 osoby).

Tabela 2

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jego charakter	Pracownicy gospodarki uspołecznionej według wieku:			
	18-25	26-33	34-49	50 i więcej lat
Wyjechał(a)bym:				
- na stałe	15,3	8,3	8,0	2,7
- na kilka lat	36,6	37,0	36,9	18,2
- na kilka miesięcy	35,5	41,3	42,0	39,9
Nie wyjechał(a)bym	8,2	7,9	12,4	32,2
Inne odpowiedzi ^{a)}	4,4	5,5	3,6	6,9
W tym "trudno powiedzieć" i nie na temat.				

Tabela 3

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jego charakter	Abiturienci			
	liceum ogólnokształcącego	technikum	liceum zawodowego	zasadniczej szkoły zawodowej
Chcę wyjechać:				
- na stałe	7,5	15,1	13,4	18,0
- na krótko	46,7	57,5	52,1	58,5
- w celach turystycznych	35,7	19,0	28,2	17,9
Nie chcę wyjeżdżać	3,5	0,8	4,2	3,5
Mam inne zdanie	6,6	7,5	2,1	2,2

Chęć emigracji częściej deklaruje młodzież kończąca zasadnicze szkoły zawodowe i technika, czyli osoby z konkretnym przygotowaniem zawodowym.

Dla oceny omawianych zjawisk niezbędne są informacje o motywach gotowości wyjazdu z kraju. Okazuje się, że we wszystkich badanych próbach (z wyjątkiem kadry kierowniczej administracji państwowej) dominują motywy zarobkowe (tab. 4). Najczęściej podają je pracownicy gospodarki uspołecznionej. Natomiast kadra

Tabela 4

w procentach

Motywy ewentualnego wyjazdu	Pracownicy gospodarki uspołecznionej	Kadra kierownicza		Inteligencja
		gospodarki uspołecznionej	administracji państwowej	
Zarobkowe	63,5	47,1	20,3	34,6
Rodzinne	2,5	1,5	2,4	0,7
Naukowe	1,6	5,3	3,0	7,7
Turystyczne	14,5	21,3	37,6	23,8
Inne	1,1	2,6	0,3	3,3
Trudno powiedzieć	2,0	0,3	1,5	4,0

kierownicza administracji państwowej preferuje raczej wyjazdy w celach turystycznych. Pozostałe motywy nie odgrywają istotnej roli w żadnej z grup, choć - co zresztą zrozumiałe - inteligencja nieco częściej niż pozostali deklaruje chęć wyjazdu w celach naukowych.

Czy deklarowany motyw gotowości wyjazdu ma związek z charakterem wyjazdu? Wyniki badania zrealizowanego wśród pracowników gospodarki uspołecznionej dostarczają pewnych danych na ten temat, jednakże niewielkie liczebności analizowanych podgrup (tab. 5) nakazują daleko idącą ostrożność w interpretacji. Można wszakże bez wątpienia powiedzieć, że motyw zarobkowy rzadko skłania do myśli o wyjeździe na stałe. Wydaje się natomiast, że odwrotnie jest w przypadku kwestii politycznych. Należy jednak pamiętać, że wymieniało je tylko 8 osób, czyli zaledwie 1% deklarujących chęć wyjazdu za granicę.

Tabela 5

Motywy gotowości wyjazdu	Pracownicy gospodarki uspołecznionej deklarujący gotowość wyjazdu			
	na stałe	na kilka lat	na kilka miesięcy	łącznie
	%			lb.
Zarobkowe	8,6	49,1	42,2	619
Rodzinne	21,7	39,1	39,1	23
Polityczne	87,5	12,5	0,0	8
Naukowe	6,3	31,3	62,5	16
Turystyczne	0,8	8,3	90,9	133

2. Kto i dlaczego chce zarabiać za granicą?

Wyjechać na pewien czas chce większość. Dla większości też podstawowym celem takiego wyjazdu jest zarobienie pieniędzy. Spróbujmy zatem prześledzić, czy występują różnice, a jeśli tak, to jakie, w postrzeganiu otaczającej rzeczywistości między tymi, którzy gotowi są wyjechać w celach zarobkowych, a tymi, którzy motywują chęć wyjazdu innymi względami lub nie chcą wyjechać. Z przyczyn sygnalizowanych już wcześniej problemy te prześledzimy na reprezentatywnej próbie pracowników gospodarki społecznej.

Opinie o sytuacji w kraju

Sytuację polityczną kraju zdecydowanie gorzej oceniają osoby gotowe wyjechać za granicę w celach zarobkowych (najmniej ocen pozytywnych i najwięcej negatywnych). Optymistami w tej kwestii są ci, którzy nie chcą wyjeżdżać z kraju (tab. 6). Nieco inaczej jest w przypadku sytuacji gospodarczej. Gotowi wyjechać wyraźnie różnią się w jej ocenie od tych, którzy nie są do tego skłonni.

Tabela 6

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jej motywy	Ocena obecnej sytuacji politycznej			
	dobra	ani dobra, ani zła	zła	trudno powiedzieć
Wyjechał(a)bym w celach:				
- zarobkowych	19,9	42,7	31,6	5,8
- innych	26,3	41,2	26,8	5,7
Nie wyjechał(a)bym	37,3	33,6	23,9	5,2

Tabela 7

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jej motywy	Ocena obecnej sytuacji gospodarczej			
	dobra	ani dobra, ani zła	zła	trudno powiedzieć
Wyjechał(a)bym w celach:				
- zarobkowych	2,3	13,6	82,5	1,6
- innych	1,5	16,5	81,4	0,5
Nie wyjechał(a)bym	6,0	29,1	61,2	3,7

Większe różnice między deklarującymi chęć wyjazdu w celach zarobkowych a pozostałymi pojawiają się dopiero przy ocenie perspektyw przyszłości. Zamierzający zarabiać za granicą zdecydowanie częściej przewidują pogorszenie sytuacji gospodarczej i niepowodzenie reformy (tab. 8 i 9).

Tabela 8

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jej motywy	Ocena perspektyw sytuacji gospodarczej			
	poprawi się	pozostanie bez zmian	pogorszy się	trudno powiedzieć
Wyjechał(a)bym w celach:				
- zarobkowych	14,6	27,5	47,4	10,5
- innych	18,6	32,5	37,6	11,3
Nie wyjechał(a)bym	24,6	25,4	38,1	11,9

Tabela 9

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jej motywy	Ocena perspektyw reformy gospodarczej			
	zakończy się		jej wynik jest niepewny	trudno powiedzieć
	powodzeniem	niepowodzeniem		
Wyjechał(a)bym w celach:				
- zarobkowych	4,7	31,8	54,3	9,2
- innych	5,2	23,7	61,3	9,8
Nie wyjechał(a)bym	7,5	23,1	55,2	14,2

Opinie o pracy i własnej sytuacji materialnej

Różnice między wyszczególnionymi grupami w ocenie własnej pracy sprowadzają się właściwie jedynie do tego, że ci, którzy nie przejawiają chęci wyjazdu, czują się raczej poszkodowani w wymianie świadczeń z zakładem pracy (najczęściej mówią, że dużo zakładowi dają, mało otrzymują, ci zaś, którzy chcą wyjechać w celach zarobkowych, już w kraju wykazują większą niż inni aktywność w organizowaniu sobie dodatkowego zarobku (tab. 10).

Tabela 10

w procentach

Deklaracje gotowości wyjazdu i jej motywy	Odpowiedzi na pytanie o możliwość załatwie- nia sobie "fuch"		
	mam moż- liwość	nie mam moż- liwości	trudno powiedzieć
Wyjechał(a)bym w celach:			
- zarobkowych	25,5	73,7	0,8
- innych	12,4	87,1	0,5
Nie wyjechał(a)bym	14,2	84,3	1,5

Wyrażający chęć zarabiania za granicą nieznacznie gorzej w porównaniu z "innymi" oceniają swoją sytuację mieszkaniową i materialną.

Kto chce wyjechać w celach zarobkowych?

Biorąc pod uwagę posiadane kwalifikacje, gotowość wyjazdu w celach zarobkowych deklarują najczęściej osoby mające konkretny zawód - z wykształceniem zawodowym (74%) lub średnim technicznym (66%); z wykształceniem wyższym 53%. Motywem zarobkowym częściej kierują się mężczyźni (75,5%), osoby w wieku 34-41 lat (75%) oraz mieszkańcy wsi (71,5%). Przynależność do PZPR w istotny sposób obniża prawdopodobieństwo takiej deklaracji (51% partyjnych wobec 67,6% bezpartyjnych).

Na podstawie tych fragmentarycznych danych możemy ogólnie powiedzieć, że większość zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej gotowa byłaby wyjechać na pewien czas za granicę w celach zarobkowych. Jest to związane z jednej strony z oceną własnych możliwości pod względem wieku, wykształcenia i umiejętności oraz z niezadowoleniem z tego, co się już posiada, z drugiej zaś z postrzeganiem przyszłości kraju w ciemnych barwach.